

Opettajan ammattillisten kompetenssien ytimessä

Ville Pietiläinen

Projektipäällikkö/suunnittelija, KM
Opetusalan koulutuskeskus Opeko
ville.pietilainen@opeko.fi

Suomalaisten koulujen menestys PISA-vertailussa ja opetushenkilöstön kasvava työuupumus ovat nostaneet opettajan ammatilliset kompetenssit merkittäväksi keskustelun aiheeksi viime vuosina. Lisäksi ammatillisen koulutuksen nopeasti kasvanut suosio on lisännyt tarvetta yleissivistävän ja ammatillisen opettajan kompetenssien uudelleen määrittelylle. Artikkelissa esitetään systeeminen mallinnus opettajan ammatillisista kompetensseista. Mallin avulla kartoitetaan kansallisella aineis-

tolla (N=2723) opettajan ammatillisia kompetensseja sekä yleissivistävän ja ammatillisen opettajan kompetenssien välisiä eroja.

Systeeminen näkökulma opettajan ammatillisiin kompetensseihin

Opettajan kompetensseja on tutkittu erittäin paljon. Viime aikojen tutkimuskirjallisuudessa on otettu eniten kantaa opettajien sosiaalisiin ja kommunikatiivisiin (Nazari 2007; Zwaans et al 2006; Lane et al 2004), tieto- ja viestintätekniisiin (Yaman

2007; Fleming et al 2007; Lavonen et al 2006) sekä kielellisiin ja kulttuurisiin (Hasslen & Bacharach 2007; Sercu 2006; Jokikokko 2005) kompetensseihin. Itse kompetenssin käsite on määritelty tutkimuksissa eri tavoin. Systeemisessä näkökulmassa määrittelyä ei rajata tiettyyn sisältöalueeseen, vaan kompetensseja pyritään tarkastelemaan kokonaisuutena. Systeemiä voi verrata palapeliin, jonka jokainen palanen muuttaa käsitystä kokonaisuudesta. (Joseph & Reigeluth 2005.) Systeemisessä ajattelussa opettajan kompetenssien ymmärtäminen edellyttää kaikkien palapelin osien tuntemusta. Tällöin on tarkasteltava opettajan työhön liittyvien sisältöjen lisäksi myös opettajan persoonallisuutta, arvoja, asenteita ja motiiveja (McClelland 1973).

Artikkelissa kompetenssilla tarkoitetaan opettajan kokemusta omasta ammatillisesta pätevyydestään. Amatilliset kompetenssit käsitetään opettajan sisäisen ja ulkoisen systeemin osien väliseksi vuorovaikutukseksi. Sisäinen systeemi edustaa sitä henkilökohtaista potentiaalia, joka antaa mahdollisuuden toimia opettajan tehtävässä. Ulkoinen systeemi puolestaan edustaa sitä ympäristöä, jossa opettajuus ilmenee. Seuraavassa tarkastellaan opettajan sisäisen ja ulkoisen systeemin osia sekä niiden välistä vuorovaikutusta.

Opettajan ammatilliset kompetenssit sisäisenä ja ulkoisena systeeminä

Opettajan henkilökohtaisia ominaisuuksia lähestytään usein moraalista näkökulmasta. Opettajan eetokseen, käsitykseen hyvästä opettajasta liitetään esimerkiksi oikeudellisuus, totuudellisuus ja huolehti-

minen. Opettajan oletetaan olevan hyvä ihminen, jonka kutsumuksena on lasten ja nuorten ohjaaminen vallitsevan yhteiskunnan kulttuuriin. Opettajuu-teen liitetään myös hyvä itsetuntemus. Opettaja on totuttu näkemään itsenäisenä ammattilaisena, joka kykenee tiedostamaan omat arvonsa ja motiivinsa (Luukkainen 2004). Oppilaiden sosiaalisten ongelmien lisääntyessä ja monimutkaistuessa opettajaa on alettu pitää myös ongelmanratkaisijana. Tällöin opettajaan on liitetty terapeutille tyypillisiä ominaisuuksia, jotka koskevat omien tunteiden hallintaa ja toiminta- valmiutta sosiaalisissa ristiriitatilanteissa (Grangeat & Gray 2007; Malm & Lofgren 2006).

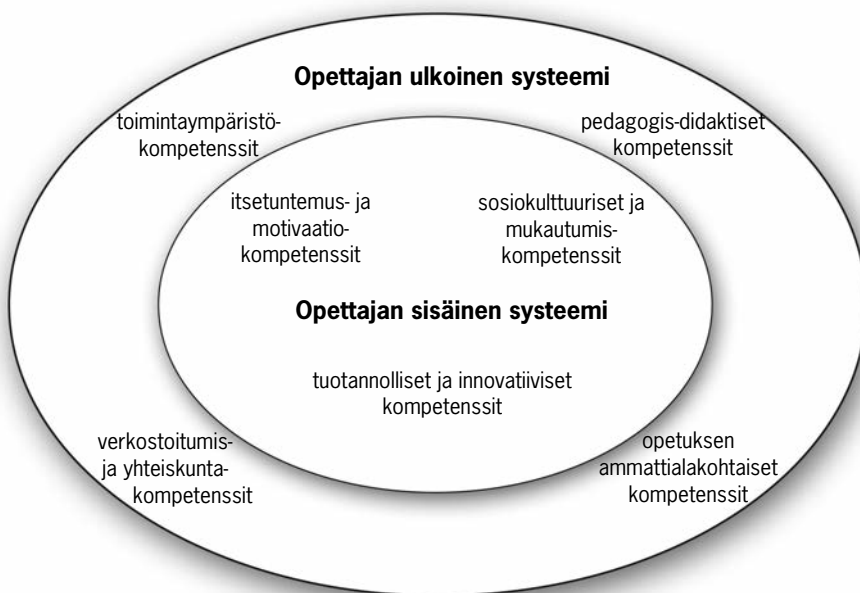
Opettajan kompetenssien ulkoisena systeeminä voidaan lähtökohtaisesti pitää toimintaa luokahuoneessa ja opilaitosorganisaatiossa (Roelofs & Sanders 2007). Pedagogiset kompetenssit muodostavat opettajan toiminnan perustan luokahuoneympäristössä. Pedagogisista kompetensseista voidaan erottaa ainakin sisällöllinen, menetelmällinen ja kasvatuksellinen asiantuntemus. Sisällölliset ja menetelmälliset kompetenssit koskevat opetettavaan aiheeseen ja opetustapaan liittyviä tietoja ja taitoja. Kasvatukselliset kompetenssit ovat puolestaan syvällisempiä, ihmisyyttä koskevia asiantuntemusalueita. Opettajat samaistavat tyypillisesti itsensä oppilaiden asemaan. Tällöin he eivät ainoastaan opeta asioita oppilaille, vaan pohtivat opetettavan asian merkityksellisyyttä ja mielekkyyttä oppilaan kannalta. Pedagogiset kompetenssit ovat siten jatkuvaa vuoropuhelua asioiden oppimisen ja ihmiseksi kasvamisen välillä (Klaassen 2002). Yhteiskunnallisten muutosten nopeutuessa pelkkiä opettajan pedagogisia kompetensseja ei ole enää pidetty

riittävinä. Opettajilta on alettu vaati-
maan entistä enemmän myös kouluyh-
teisöön ja erityisesti oppilaitoksen ulko-
puoliseen ympäristöön liittyviä kompe-
tensseja. Kestävän opettajuusajattelun
mukaan pedagogisia käsityksiä ja mene-
telmiä tulee säännöllisesti päivittää yh-
teiskunnallisten tarpeiden mukaisiksi
(Varga et al 2007).

Viitekehys

Opettajan ammatillisten kompe-
tenssien systeemisen viiteke-
hyksen perustana on empiiri-
nen otos (N=202), joka koostui Opetus-

alan koulutuskeskus Opekon koulutuk-
siin vuonna 2008 osallistuneista opetta-
jista. Otokseen valitut opettajat edusti-
vat melko tasaisesti opetustoimen alaisia
kouluasteita. Otokseen valittuja opetta-
jia pyydettiin luonnehtimaan omin sa-
noin niitä ammatillisia kompetensseja,
jotka he kokivat työssään kaikkein tär-
keimmiksi. Opettajien tuottamia sisäl-
töjä verrattiin erilaisiin kompetenssi-
määritelmiin (mm. Helakorpi 1995;
2005; Luukkainen 2004; Malm & Lof-
gren 2006; Roelofs & Sanders 2007;
Klaassen 2002), jonka perusteella hah-
moteltiin systeemisen viitekehysten si-
sältöalueet (kuvio 1).

Kuvio 1. Opettajan ammatillisten kompetenssien systeeminen viitekehys.

Artikkelin kiinnostus kohdistuu kah-
teen kysymykseen:

1. Mitkä systeemisen viitekehysten
ammatillisista kompetensseista ovat
opettajille kaikkein tärkeimpiä?

2. Ovatko yleissivistävän ja amma-
tillisen opettajan kompetenssit erilai-
sia?

Aineisto ja metodi

Artikkelin aineistona ovat Ope-
kon vuonna 2008 toteuttamaan
opettajien asiantuntijuuskyse-
lyyn vastanneet yleissivistävät ja amma-
tilliset opettajat (N=2723). Yleissivistä-
vät opettajat koostuvat perusasteen
(N=1705) ja lukion (N=326) opettajista.

Ammatilliset opettajat koostuvat ammatillisen toisen asteen (N=546) ja ammatillisen aikuiskoulutuksen (N=146) opettajista. Tutkimusaineisto edustaa noin 4 %:a kansallisesta viiteryhmästä. Eri kouluasteiden opettajat ovat melko tasapuolisesti edustettuina aineistossa. (ks. Kumpulainen & Saari 2005).

Asiantuntijuskyselyssä opettajia pyydettiin arvioimaan ammatillisia kompetenssejaan. Jokainen systeemisen viitekehäksen seitsemästä osiosta sisälsi 15 vaihtoehtoa, joista opettajien tuli valita viisi työnsä kannalta tärkeintä kompetenssia. Opettajille tärkeimpiä kompetensseja arvioitiin tilastollisen kuvauksen perusteella. Yleissivistävän ja ammatillisen opettajan kompetenssien välisen erojen merkittävyyttä arvioitiin Man-Whitneyn U -testin perusteella. Muodostetun viitekehäksen sisäistä luotettavuutta arvioitiin Spearmanin Rho -korrelaation perusteella.

Tulokset

Opettajille tärkeimmät kompetenssit erottuivat selvästi. Opettajan sisäistä systeemiä kuvaavista kompetensseista itsetuntemus- ja motivaatiokompetenssit kohdistuivat voimakkaimmin arvoihin ja toimintaperiaatteisiin (taulukko 1). Selkeät arvot ja toimintaperiaatteet olivat tärkeimpiä kompetensseja sekä yleissivistäville että ammatillisille opettajille, vaikka ryhmien välillä oli merkittäviä eroja. Vastuullisuus korostui tärkeimpänä sosio-kulttuurisena ja mukautumiskompetenssina sekä yleissivistävillä että ammatillisilla opettajilla. Kompetenssialueella ei ollut juurikaan eroja ryhmien välillä. Asioiden organisointi oli tärkein tuotannollinen ja innovatiivinen kompetenssi sekä yleissivistävillä että ammatil-

lisilla opettajilla. Ryhmien välillä oli kompetenssialueella merkittäviä eroja. Kannustavuutta, innostavuutta ja monipuolisuutta kuvaavat kompetenssit korostuivat yleissivistävillä, ongelmien ratkaisemista kuvaavat kompetenssit ammatillisilla opettajilla.

Opettajien ulkoista systeemiä kuvaavien kompetenssien osalta pedagogis-didaktiset kompetenssit kohdistuivat selkeimmin aitoon välittämiseen oppilaista (taulukko 2). Oppilaista huolehtiminen nähtiin yleisesti oppimisteorioita ja menetelmäkompetensseja tärkeämpänä tekijänä. Oppilaista huolehtiminen korostui yleissivistävien opettajien keskuudessa ammatillisia opettajia voimakkaammin. Ammatillisen osaamisen jatkuva päivittämistä pidettiin tärkeimpänä opetuksen ammattialakohtaisena kompetenssina. Tosin yleissivistävien opettajien keskuudessa oppilaiden erityisen tuen tarpeen tunnistaminen korostui vielä voimakkaammin. Ryhmien väliset erot olivat erittäin merkittäviä kaikilla kompetenssialueilla. Työtehtävään sitoutuminen korostui tärkeimpänä toimintaympäristökompetenssina. Toimintaympäristökompetensseista työyhteisön yhteisten pelisääntöjen kunnioittaminen painottui yleissivistävien opettajien keskuudessa ammatillisia opettajia voimakkaammin. Verkostoitumis- ja yhteiskuntakompetenssit erosivat ryhmien välillä erittäin merkittävästi. Oppilaiden vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö oli tärkeintä yleissivistäville opettajille, kun taas uusien yhteistyöverkostojen luominen ja ylläpitäminen painottui voimakkaimmin ammatillisten opettajien keskuudessa.

Taulukko 1. Opettajien sisäistä systeemiä kuvaavat tärkeimmät kompetenssit ja kompetenssien väliset erot yleissivistävien ja ammatillisten opettajien välillä (***) = tilastollisesti erittäin merkittävä ero).

Itsetuntemus- ja motivaatiokompetenssit	%	yleissivistävä	ammattillinen	M-W-U
Selkeät arvot ja toimintaperiaatteet	66,1	68,0	60,5	***
Omien vahvuuksien ja heikkouksien tiedostaminen	56,7	56,0	58,8	-
Huumorintajuisuus	53,7	56,1	46,8	***
Sosiokulttuuriset ja mukautumiskompetenssit	%	yleissivistävä	ammattillinen	M-W-U
Vastuullisuus	59,4	59,7	58,5	-
“Läsnäolevuus” sosiaalisissa tilanteissa	51,8	52,9	48,7	-
Luotettavuus	50,1	50,1	50,3	-
Tuotannolliset ja innovatiiviset kompetenssit	%	yleissivistävä	ammattillinen	M-W-U
Asioiden organisointi	60,6	61,0	59,5	-
Kannustavuus	54,3	56,2	48,6	***
Innostavuus	50,7	52,8	44,5	***

Johtopäätökset

Artikkelissa on tarkasteltu opettajan ammatillisia kompetensseja ja kompetenssien välisiä eroja yleissivistävän ja ammatillisen opettajan välillä. Kompetensseja kuvattiin systemisen viitekehyksen avulla, jossa opettajan sisäinen ja ulkoinen toimintaympäristö muodostuvat seitsemästä kompetenssialueesta. Viitekehyksen avulla kar-

toitettiin empiirisesti opettajille tärkeimpiä kompetensseja sekä kompetenssien välisiä eroja yleissivistävän ja ammatillisen opettajan välillä.

Muodostetussa viitekehyksessä ilmeni jonkin verran epäluotettavuutta. Kaikki kompetenssialueiden sisältöjä kuvaavat muuttujat eivät korreloineet tilastollisesti merkittävästi keskenään. Vastaavasti osa eri kompetenssialueita kuvaavista

Taulukko 2. Opettajien ulkoista systeemiä kuvaavat tärkeimmät kompetenssit ja kompetenssien väliset erot yleissivistävien ja ammatillisten opettajien välillä (***) = tilastollisesti erittäin merkittävä ero).

Pedagogis-didaktiset kompetenssit	%	yleissivistävä	ammattillinen	M-W-U
Aito välittäminen oppilaista	71,3	75,5	59	***
Oppilaiden tasapuolinen ja oikeudenmukainen huomioiminen	64,9	67	58,7	***
Asioiden käsitteleminen oppilaita kiinnostavalla tavalla	62,4	62	63,6	-
Opetuksen ammattialakohtaiset kompetenssit	%	yleissivistävä	ammattillinen	M-W-U
Ammattillisen osaamisen jatkuva päivittäminen (täydennyskoulutus, työssäoppiminen)	77,5	75,8	82,4	***
Oppilaiden erityisen tuen tarpeen tunnistaminen	70,7	75,9	55,5	***
Oman oppiaineen sisältöjen hallinta	62,1	58,9	71,4	***
Toimintaympäristökompetenssit	%	yleissivistävä	ammattillinen	M-W-U
Työtehtävään sitoutuminen	58,8	59	57,9	-
Työyhteisön yhteisten pelisääntöjen kunnioittaminen	51,5	54,2	43,6	***
Oma-aloitteinen vastuun ottaminen	46,9	47,2	45,8	-
Verkostoitumis- ja yhteiskuntakompetenssit	%	yleissivistävä	ammattillinen	M-W-U
Rakentava yhteistyö oppilaiden vanhempien kanssa	70	82,1	34,7	***
Oman alan/oppiaineen kehityksen seuraaminen	59,6	59,9	58,8	-
Uusien yhteistyöverkostojen luominen ja ylläpitäminen	46,4	41,2	61,7	***

muuttujista korreloivat keskenään. Pääsääntöisesti muuttujat voitiin kuitenkin perustellusti sijoittaa niihin kompetenssialueisiin, joihin ne oli tarkoitettu kuuluviksi.

Opettajille tärkeimmät kompetenssit erottuivat aineistosta selkeästi. Yleissivistävän ja ammatillisen opettajan kompetensseista löydettiin eroja kaikilta sisältöalueilta sosio-kulttuurisia ja mukautumiskompetensseja lukuun ottamatta. Eniten eroja ilmeni opetuksen ammattialakohtaisissa kompetensseissa, joissa erot olivat erittäin merkittäviä kaikilla sisältöalueilla. Voimakkaimmat erot yleissivistävän ja ammatillisen opettajan väliltä löytyivät verkostoitumis- ja yhteiskuntakompetensseista.

Tärkeimpien kompetenssien selkeä erottuminen kuvastaa opettajien vahvaa ammatillista itsetuntemusta. Suomalainen opettaja tiedostaa voimakkaasti oman työnsä merkityksen sekä itselleen että ympäristölle. Kompetenssien väliset erot kertovat erilaisesta ammatillisesta identiteetistä yleissivistävän ja ammatillisen opettajan välillä. Erityisesti suhtautuminen toimintaympäristöön ja koulun ulkopuoliseen yhteiskuntaan vaihtelee voimakkaasti ryhmien välillä.

Opettajien ammatilliset kompetenssit muodostavat keskeisen kasvatustieteellisen tutkimuskohteen tulevaisuudessa. Opettajien työtaakan kasvaessa ja monimuotoistuesssa erityisen tärkeätä olisi tukea niitä ammatillisia kompetensseja, jotka opettajat kokevat tärkeiksi. Olennaista olisi myös lisätä oppilaitosjohdon tietoisuutta opettajien tärkeiksi kokemista kompetensseista. Artikkelin tuloksia voidaan käyttää lähtökohtana näiden tavoitteiden toteuttamisessa.

Lähteet

Fleming, L.; Motamedi, V. & May, L. 2007. Predicting Preservice Teacher Competence in Computer Technology: Modeling and Application in Training Environments. *Journal of Technology and Teacher Education*. 15 (2), 207-231.

Grangeat, M. & Gray, P. 2007. Factors Influencing Teachers' Professional Competence Development. *Journal of Vocational Education and Training*. 59 (4), 485-501.

Hasslen, R. C. & Bacharach, N. 2007. Nurturing Multicultural Competence in an Early Childhood Graduate Teacher Licensure Program. *Action in Teacher Education*. 29 (1), 32-41.

Helakorpi, S. 2005. Työn taidot. HAMK. Ammatillisen opettajakorkeakoulun julkaisuja 2/2005. Hämeenlinna.

Helakorpi, S. 1995. Ammattitaito ja sen arviointi. Teoksessa R. Turpeinen (toim.). Ammattitutkintojen ja näyttökokeiden teoreettisia perusteita. Opetushallitus, 63-86.

Jokikokko, K. 2005. Interculturally Trained Finnish Teachers' Conceptions of Diversity and Intercultural Competence. *Intercultural Education*. 16 (1), 69-83.

Joseph, R. & Reigeluth, C. M. 2005. Formative Research on an Early Stage of the Systemic Change Process in a Small School District. *British Journal of Educational Technology*. 36 (6), 937-956.

Kumpulainen, T. & Saari, S. (toim.) 2005. Opettajat Suomessa. Opetushallitus.

Lane, K. L.; Pierson, M. R.; Givner, C. C. 2004. Secondary Teachers' Views on Social Competence: "Skills Essential for Success". *Journal of Special Education*. 38 (3), 174-186.

Lavonen, J.; Lattu, M.; Juuti, K. & Meisalo, V. 2006. Strategy-Based Development of Teacher Educators' ICT Competence through a Co-operative Staff Development Project. *European Journal of Teacher Education*. 29 (2), 241-265.

Luukkainen, O. 2004. Kehittyvä opettajan professio. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja* 4/2004, 22-30.

Malm, B. & Lofgren, H. 2006. Teacher Competence and Students' Conflict Handling Strategies. *Research in Education*. 76, 62-73.

Nazari, A. 2007. EFL Teachers' Perception of the Concept of Communicative Competence. *ELT Journal*. 61 (3), 202-210.

Roelofs, E. & Sanders, P. 2007. Towards a Framework for Assessing Teacher Competence. *European Journal of Vocational Training*. 40 (1), 123-139.

Sercu, L. 2006. The Foreign Language and Intercultural Competence Teacher: The Acquisition of a New Professional Identity. *Intercultural Education*. 17 (1), 55-72.

Varga, A.; Koszo, M. F.; Mayer, M. & Sleurs, W. 2007. Developing Teacher Competences for Education for Sustainable Development through Reflection: The Environment and School Initiatives Approach. *Journal of Education for Teaching: International Research and Pedagogy*. 33 (2), 241-256.

Yaman, M. 2007. The Competence of Physical Education Teachers in Computer Use. Source Online Submission: *Turkish Online Journal of Educational Technology TOJET*. 6 (4).

Zwaans, A.; ten Dam, G. & Volman, M. 2006. Teachers' Goals Regarding Social Competence. *European Journal of Teacher Education*. 29 (2), 181-202.

Ammattikasvatuksen

aikakauskirjan

3 / 2008

referee-lukijana

on toiminut

tutkija

Matti Vesa Volanen.
